

Психодинамічні та змістові аспекти Інтеграційного лінгво-психологічного тренінгу

С.В. Цимбал

кандидат психологічних наук, доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті подано основні сучасні інтенсивні методи та принципи навчання іноземної мови. Зазначено, що практично всі принципи побудови навчального процесу і комплексу методичних засобів мають одночасно як онтогенетичну, так і психотерапевтичну спрямованість.

Ключові слова: сучасні методи, принципи, іноземна мова.

В статье представлены основные современные интенсивные методы и принципы обучения иностранному языку. Отмечено, что практически все принципы построения учебного процесса и комплекса методических средств имеют одновременно как онтогенетическую, так и психотерапевтическую направленность.

Ключевые слова: современные методы, принципы, иностранный язык.

The article presents the main modern intensive methods and principles of foreign language learning. Indicated that almost all the principles of the educational process and methodological tools have complex as both ontogenetic and psychotherapeutic orientation.

Keywords: modern methods, principles, foreign language.

Постановка проблеми

Сучасна освіта безперервно шукає шляхи своєї модернізації та, відповідно, нові методи навчання. Для цих цілей вона звертається до різних галузей науки і на їх основі будує ті пояснювальні моделі, що дають змогу зрозуміти, як максимально підвищити рівень ефективності процесу навчання. Одним з таких методів є метод так званого «мозкового» або нейрон-навчання (brain-based learning and teaching), який будує свою пояснювальну модель на основі нейрофізіології. Нам представляється, що підвищення ефективності навчання досягається в нейро-методі шляхом лозановської сугестії: після детальних пояснень з множиною наукових термінів, що таке мозок, людина переймається пошаною до наукового підходу цього методу і вірить у те, що її мозку саме таке навчання дійсно потрібне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Основа сучасних інтенсивних методів навчання була закладена Г.К. Лозановим.

Найбільш відомим зразком інтенсивного навчання стала система Г.О. Китайгородської. Лозановський сугестопедичний процес навчання базується на трьох основних принципах: 1) «принципі радості і не напруженості»; 2) «принципі єдності свідомого і підсвідомого»; 3) «принципі взаємозв'язку» сугестії. Перший принцип має на увазі, що навчання повинно проходити в приємній атмосфері і не супроводжуватися якою-небудь напругою. «Розумова релаксація і внутрішнє зосередження, якщо їх правильно розвивати, – вказує Г.К. Лозанов, – приносять задоволення і знімають стрес». Другий принцип означає, що разом зі свідомими чинниками, що діють у педагогічному процесі, необхідно використовувати безліч чинників несвідомих. «У переповненому інформацією сучасному світі було б невиправдано концентрувати нашу увагу тільки на тій інформації, яка свідомо потрапляє в цю категорію. Поза нею є інша інформація, яку ми засвоюємо завдяки периферійній перцепції», – переконує

Г.К. Лозанов. Третій принцип припускає, що викладач повинен за принципом зворотного зв'язку отримувати інформацію про засвоєння учнями предмета уроку. При цьому він повинен спиратися на індивідуальний підхід до учнів, згідно з їхніми здібностями [1].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Усі ці принципи повністю знайшли своє відображення і в Інтеграційному лінгво-психологічному тренінгу (далі – ІЛПТ). ІЛПТ урахує нейрофізіологію людини, однак включає її в комплексний психофізіологічний, психотерапевтичний і психокоректувальний підходи до людини та її навчання. ІЛПТ прагне до розвитку й активізації всіх психічних функцій учня (які, звичайно, не можуть існувати без свого фізіологічного субстрату), що, у свою чергу, не лише призводить до інтенсифікації процесу навчання, а й є його основним механізмом. Саме розвиток і активність перетворюють ІЛПТ не лише на активний і розвиваючий, а й на інтенсивний метод навчання.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ознайомлення з сучасними методами навчання та обґрунтування основних принципів, які знайшли відображення в ІЛПТ.

Виклад основного матеріалу дослідження

Окрім трьох вказаних принципів, подана система навчання базується на низці інших положень:

1. Принцип єдності навчання і розвитку особистості на основі теорії довічного розвитку психічних функцій.

2. Принцип органічної єдності людини, мовлення і його навчання, тобто навчання мовленню не як предмету, а як розвитку людини і її мовлення в навчанні.

3. Принцип співвіднесеності усіх граней навчальної системи з відповідними аспектами мовлення, що підлягають розвитку й формуванню.

4. Принцип розгляду мовлення не чисто лінгвістично, а з включенням його в єдину

систему психічних процесів, властивостей і станів особи.

5. Принцип побудови системи навчання як психотерапевтичної, оскільки мовлення розглядається в єдності з людською особистістю – як невід'ємна частина її психіки, благотворний вплив на яку за допомогою психотерапевтичних засобів сприяє мовленнєвому розвитку.

6. Принцип побудови системи навчання як психокоректувальної, оскільки засоби психологічної корекції припускають спрямовану дію на певні психічні структури (мовні і пов'язані з ними) з метою їх ефективного розвитку.

7. Принцип побудови системи навчання як онтогенетичної, тобто за моделлю природного розвитку мовлення в онтогенезі.

8. Принцип побудови системи навчання як акмеологічної, тобто спрямованої на навчання дорослої людини з урахуванням її вікових психологічних характеристик.

9. Принцип побудови системи навчання як психолінгвістичної, орієнтованої на розвиток мовної та мовленнєвої здатності, процесів сприйняття мовлення і відтворення мовлення через розкриття механізмів їх функціонування.

10. Принцип побудови системи навчання як лінгво-психологічної, орієнтованої на загальні психологічні закони людини та її мовлення.

11. Принцип побудови системи навчання як інтегративної та міждисциплінарної, що має на увазі як опору на інтегративну модель мовлення, так і синтез міждисциплінарних навчальних засобів.

12. Принцип активності навчання, який має на увазі активність самого пізнавального явища – мовлення (чи мови в дії), активність людини, що його пізнає, і активність засобів – тренінгів, що допомагають у цьому людині.

13. Принцип інтенсивності навчання, який забезпечується за рахунок активізації та розвитку всіх психічних процесів, що формують мовлення.

Інтеграційний лінгво-психологічний тренінг, будучи психотерапевтичним засобом, у першу чергу, дієво звільняє психіку людини від усіляких бар'єрів, стереотипів,

застарілих установок і, усіма своїми гранями співвідносячись з тими сторонами мовлення, які треба формувати, активно коригує і розвиває їх разом з усіма включеними в мовлення, пов'язаними з мовленням і такими, що впливають на мовлення, психічними процесами та властивостями людини. Він як би відкриває шляхи, що вивільняють здібності людини, які до певного часу були приховані в ній або існували лише як задатки, і за допомогою спеціальної техніки направляє їх у потрібне русло, активізуючи, нарощуючи і розвиваючи. Пізнавальні процеси, які отримали свободу, силу, зміцніли й розвинені, виявляються здатними якісно і результативно переробляти такі об'єми інформації, які досі були їм недоступними. Так схематично можна подати механізм інтенсифікації, що працює в Інтеграційному лінгво-психологічному тренінгу.

Працюючи над системою навчання, ми виходили з того припущення, що мовленнєвий розвиток дитини і дорослої людини (при отриманні ним мовлення іншомовного), мають у своєму становленні та розвитку, нехай і з певними поправками, деякі загальні закономірності, на яких можна будувати основні принципи навчання. Це положення стало фундаментом розробки ІЛПТ (методологічною основою якого є групова психотерапія та психокорекція), що стимулює спеціальною психотехнікою всі грані мовленнєвого процесу під час його формування. На базі цього положення було побудовано навчально-методичний комплекс ІЛПТ, що включає навчальний (у першу чергу, мовленнєвий і мовний) матеріал, принципи його організації та способи подачі, а також створення особливого навчального середовища.

На відміну від інших навчальних систем (наприклад, Г.О. Китайгородської, І.Ю. Шехтера), у яких декларується (однак не створюється) моделювання процесів сприйняття мовлення та відтворення мовлення [2]. Ми в навчанні через ІЛПТ моделюємо не самі ці процеси, хоча це навчання й можна назвати деяким аналогом натурального розвитку мовлення.

Підтвердилася й гіпотеза про те, що

формування мовлення залежить від розвитку всіх інших психічних процесів, як когнітивних, так і емоційних, причому, ці процеси не лише взаємопроникаючі, але і є неодмінними мовленнєвими складовими. У цьому сенсі наша гіпотеза співпала з теорією Л.М. Веккера про єдність усіх психічних процесів [3].

Крім того, результативне навчання іншомовному мовленню дорослих людей через систему дії на їхні психічні функції довело істинність концепції Л.С. Виготського про те, що розвиток психічних функцій (мовлення також) пов'язаний як із природженими задатками, так і з зовнішніми чинниками (взаємодією людини з соціальним середовищем і навчанням), однак не закінчується із завершенням вікових морфологічних змін, а може продовжуватися все життя [4].

Інтеграційний лінгво-психологічний тренінг виявився оптимально дієвим засобом формування мовлення, оскільки співвідносячись кожною своєю методичною гранню з відповідними сторонами мовленнєвого процесу, цілеспрямовано впливав на їхні внутрішні мовленнєві механізми. При цьому вплив на формування мовлення був одночасно нюансованим і комплексним, у єдності всіх мовленнєвих аспектів.

Вказана методична система (ІЛПТ) розсуває рамки вітчизняного психологічного підходу до навчання і збагачує його науковими досягненнями західної психологічної школи. ІЛПТ спирається на розроблену нами інтеграційну теорію мовлення і вводить в навчання групову психотерапію та психокорекцію, що перетинається з теорією особи і колективу, але не отожднюється з нею. У такій постановці питання ми говоримо вже не лише про “психогігієнічний ефект” від навчання, а про психотерапію як потужний методичний засіб навчання. Розширюючи межі діяльнісного підходу до мовлення і його навчання до рівня інтеграційного, тим самим підкреслюємо не лише його зовнішній діяльнісний план, а й план внутрішній – психічний і психофізіологічний, такий, що містить як свідомі, так і несвідомі елементи формування мовлення. Такий широкий погляд

на навчання йде від об'ємного розуміння самого явища мовлення. Нагадаємо, що розглядаємо мовлення не лише як засіб спілкування, а й як вищу психічну функцію людини, спеціальний психофізіологічний процес і особливий вид людської активності, у якому діяльність представляє лише одну з її форм.

ЛТП за допомогою комплексу психотехніки активізує і розвиває в людині всі вказані грані мовлення, сприяючи, таким чином, його інтенсивному формуванню. Саме така спрямованість відрізняє нашу систему навчання від інших інтенсивних методів і методу Г.О. Китайгородської, основою якого є «організація діяльності учнів» при «комунікативно-особистісному підході до опанування усного іншомовного мовлення» [5]. Як видно з наведеного вище визначення, особистісна спрямованість навчання розглядається тут суто через призму колективного. «Традиційна методика навчання іноземним мовам, – зазначає Г.О. Китайгородська, – поки що недостатньо враховує «людський чинник», і з цим неможливо не погодитися. Однак далі подається тлумачення терміна «людський чинник» як «основна характеристика спільного процесу діяльності – її суб'єкт, активність учнів у засвоєнні предмета діяльності» [6], причому активність розглядається тут як явище чисто зовнішнє.

Звичайно, групова форма роботи багата в чому сприяє розкриттю і розвитку особистості, однак наш психотерапевтичний і психокоректувальний метод такої роботи розрахований не лише на ефект від групової взаємодії (яка, безперечно, корисна), як це відбувається в методі Г.О. Китайгородської, але й на спрямовану дію необхідної техніки і процедур на кожну окрему особу та її психологічні характеристики. Ця техніка і процедури, створені та відібрані по тестових свідченнях для кожної конкретної особи, реалізуються під час загального колективного дійства, що як різнокольорова тканина, сплітається не лише на основі загальних психотерапевтичних принципів, які становлять його канву, а й з безлічі цієї особистісно спрямованої техніки. Це створює той унікальний своєрідний коло-

рит тренінгів при їх реальному втіленні в життя, який ніколи не повторюється і який завжди буває таким же різним, як і самі люди, що беруть участь у тренінгах. Тут необхідно вказати, що благотворний груповий ефект постулюється як основоположний практично в усіх інтенсивних методиках. Однак нам добре відомо, що проявляється такий ефект, якщо йому активно не сприяти або сприяти без застосування особливих психотерапевтичних прийомів, поступово і далеко не відразу.

Початковий рівень мовної підготовки не має великого значення, оскільки навчання починається відразу з мовлення в його синтетичній формі, і кожен зможе засвоїти стільки мовного матеріалу, скільки захоче сам і скільки йому буде дано через природні задатки і здібності, які, однак, будуть величезною мірою розвинені в усіх.

У разі нашого навчання навіть краще не мати попередніх знань, можливо, спочатку неправильних, щоб уникнути надалі болісної їх перебудови. Підганяти при навчанні людей під один стандарт або, як тепер прийнято, під однаковий віковий і мовний рівень не лише неправильно, а й, на наш погляд, шкідливо.

Навчаючись за нашою тренінговою системою, на перших порах з тактовним і майже непомітним дублером, роль якого виконує рідна мова (подібний принцип ненав'язливого синхронного дублювання використовується в низці інтенсивних методів, зокрема у Г.К. Лозанова і Г.О. Китайгородської, хоча у останньої сам чинник перевідного навчання повністю не виключається), люди до кінця другого тижня бувають в змозі пасивно оволодівати не менше 1200 лексичними одиницями іноземної мови, а активно вживати не менше 70% вказаного обсягу, причому на основі всієї нормативної граматики.

Отже, досягнення іншомовного мовлення дорослими людьми розпочинається і відбувається в теплій атмосфері «групісім'ї», що створюється психотерапевтичними прийомами в умовах спілкування. Група до того ж, за словами К.Е. Рудестам, «виявляється мікрокосмом, суспільством у мініатюрі, що відбиває зовнішній

світ і додає інгредієнт реалізму в штучно створювану взаємодію» [7].

Навчання, за сприяння психологічних тренінгів, слідує за моделлю мовленнєвого і мовного розвитку дитини, тобто за формулою «розуміння – говоріння – читання – писання». Тут, як і в дитинстві, людина починає спочатку розуміти і говорити, і тільки тоді читати і писати, природно опанувавши при цьому практичну і «самопороджувану» граматику. Тільки після цього, уже досить вільно володіючи мовленням, вона може, за бажанням, у школі осягати теоретичні граматичні премудрості мови.

Прийоми і засоби ІЛПТ спрямовані, у першу чергу, на мимовільну увагу, сприйняття, запам'ятовування і відтворення мовлення, тобто аналогічну тому, як людина навчається в дитинстві. Маємо на увазі те, що і запам'ятовування, і відтворення мовного матеріалу в мовленні відбувається без особливих зусиль з боку людини, майже автоматично – тобто без постановки перед собою спеціальних мнемічних завдань на запам'ятовування, збереження, пізнавання або відтворення матеріалу.

Діалогічна форма мовлення, у якій написано текст, – основна криниця мовного матеріалу (текст складається з тем, підтем і ситуацій), з одного боку, контекстна, тобто мовлення є досить зв'язним в тому сенсі, що вся історія персонажів, розказана в діалогічному виді, стає зрозумілою з самого контексту. З іншого боку, це мовлення ситуативне, тобто сенс окремо взятих ситуацій у тексті стає зрозумілим лише спільно з конкретною ситуацією. Нагадаємо, що мовлення дитини розвивається від ситуативної форми до зв'язкового його виду. Спочатку воно саме ситуативне. За словами С. Л. Рубінштейна, «спочатку спілкування у дитини відбувається лише з її найближчим оточенням» [8]. Так і в нашій психотерапевтичній «сім'ї» люди спілкуються спочатку лише з найближчим оточенням, однак досить значним кількісно: від 8 до 12 осіб. «Укрупнені в безпосередній контакт із близькими окремі висловлювання, прохання, питання і відповіді, – вказує С.Л. Рубінштейн, – відливаються

в розмовну діалогічну форму. Лише потім з'являється потреба передати, відобразити його в мовному плані, більш-менш велике смислове ціле (опис, пояснення, розповідь), призначене й для стороннього слухача і йому зрозуміле. Тоді розвивається зв'язне мовлення, уміння розкрити думку в зв'язній мовленнєвій побудові».

Можна сказати, що одними з головних положень у навчанні через ІЛПТ є два психологічних і психолінгвістичних закони, які ми назвали «формулами дитинства», оскільки вони передають суть мовленнєвого розвитку дитини, щоб змодельювати цей процес при навчанні дорослих. Ці формули вперше були використані в навчанні дорослих Г.К. Лозановим, ми ж наповнили їх за допомогою ІЛПТ новим «тренінговим» змістом.

Перша формула – «розуміння – говоріння – читання – письмо», яку ми вже досить детально обговорювали, означає, що спочатку необхідно навчити людей розуміти іншомовне мовлення, потім говорити і лише після цього читати і писати, тобто доросла людина в дуже стислі терміни проходить іноземною мовою шлях мовленнєвого розвитку дитини.

Друга формула – «синтез – аналіз – синтез» означає, що доросла людина, як і дитина, спочатку вчиться сприймати іншомовне мовлення потоком, потім починає його аналізувати і знову «складати» в єдине ціле.

Висновки

Усі психотерапевтичні складові ІЛПТ не лише працюють на основі іноземної мови (3-5 тис. лексичних одиниць і всієї нормативної граматики), а й одночасно з психологічними цілями мають цілі лінгвістичні: відпрацювання у «відволікаючих» психологічних вправах усіх мовних структур і введення їх у загальну систему мови, що вивчається. Однак найголовнішим завданням є перетворення цієї іноземної мовної системи на живе мовлення – в особливий живий організм. Тренінг спілкування, будучи ядром ІЛПТ, надає для цього прекрасну можливість і широке поле діяльності.

Незважаючи на те, що всі психотехніки ІЛПТ мають як психологічну, так і лінгвістичну спрямованість, у нашому тренінгу

існують вправи, покликані, у першу чергу, формувати структуру і систему іноземної мови. Виконуються такого роду вправи інтерактивно, у спілкуванні.

Література

1. Лозанов Г. Ускоренное обучение и возможности человека / Г. Лозанов // Перспективы. Вопросы образования. UNESCO. – Париж ; М., 1982. – № 1/2. – С. 89-95.
2. Шехтер И. Ю. Роль смыслообразовательных процессов при речепорождении / И. Ю. Шехтер // Вопросы философии. – 1977. – № 12. – С. 68-75.
3. Веккер Л. М. Психика и реальность : единая теория психических процессов / Л. М. Веккер. – М. : Смысл, 2000. – 685 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 1999. – 352 с.
5. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : Высш. шк., 1986. – 103 с.
6. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 176 с.
7. Рудестам Кьел. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы : теория и практика / Кьел Рудестам ; общ. ред. и вступ. ст. Л. А. Петровской. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.